

Видавнича група «Наукові перспективи»

**Всеукраїнська Асамблея докторів наук із державного
управління**

Асоціація науковців України

«Наука і техніка сьогодні»

*(Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія «Економіка»,
Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»)*

Випуск № 12(40) 2024

Київ – 2024

Publishing Group «Scientific Perspectives»

Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration

Association of Scientists of Ukraine

"Science and technology today"

*("Pedagogy" series, "Law" series, "Economics" series,
"Physical and mathematical sciences" series, "Technics" series)*

Issue № 12(40) 2024

Kyiv – 2024

**«Наука і техніка сьогодні» (Серія «Педагогіка», Серія «Право»,
Серія «Економіка», Серія «Фізико-математичні науки», Серія «Техніка»):
журнал. 2024. № 12(40) 2024. С. 1637**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 07.04.2022 № 320 журналу
присвоєно категорію "Б" із економіки та педагогіки (спеціальності – 015 -
Педагогічні науки; 076 - Економічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530 журналу
присвоєно категорію "Б" із права (спеціальність – 081 Юридичні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 10.10.2022 № 894 журналу присвоєно
категорію "Б" із техніки (спеціальність - 122 Комп'ютерні науки)**

Журнал видається за підтримки Міждержавної гільдії інженерів консультантів, Інституту філософії та соціології Національної Академії Наук Азербайджану (Баку, Азербайджан), громадської організації «Християнська академія педагогічних наук України» та громадської організації «Всеукраїнська асоціація педагогів і психологів з духовно-морального виховання»

Рекомендовано до видавництва Президією Всеукраїнської Асамблеї докторів наук з державного управління (Рішення від 25.11.2024, № 18/11-24)

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), міжнародної пошукової системи Google Scholar та до міжнародної наукометричної бази даних Research Bible

Головний редактор: Сопілко Ірина Миколаївна - доктор юридичних наук, професор, Відмінник освіти України, Лауреат Премії Президента України для молодих вчених, Лауреат Премії Верховної Ради України найталановитішим молодим ученим в галузі фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних розробок, академік Академії наук вищої школи України, Заслужений юрист України (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

- Бахов Іван Степанович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології та перекладу Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Будник Вікторія Анатоліївна - кандидат економічних наук, професор, професор кафедри бізнес-логістики та транспортних технологій Державного університету інфраструктури та технологій (Київ, Україна)
- Волк Павло Павлович – доцент кафедри водної інженерії та водних технологій Національного університету водного господарства та природокористування (Рівне, Україна)
- Гирка Ольга Ігорівна - кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри товарознавства, митної справи та управління якістю Львівського торговельно-економічного університету (Львів, Україна)
- Гнатюк Сергій Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, заступник декана факультету авіонавігації, електроніки та телекомунікацій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Дацій Олександр Іванович - доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, завідувач кафедри фінансів, банківської та страхової справи Міжрегіональної академії управління персоналом (Київ, Україна)
- Дівізніюк Михайло Михайлович - доктор фізико-математичних наук, професор, Завідувач відділу Відділу цивільного захисту та інноваційної діяльності Державної установи 'Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України' (Київ, Україна)
- Дяденчук Альона Федорівна - кандидат технічних наук, старший викладач кафедри вищої математики і фізики Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (Мелітополь, Україна)
- Забулонов Юрій Леонідович - доктор технічних наук, професор, Член-кореспондент НАН України, директор Державної установи «Інститут геохімії навколишнього середовища Національної академії наук України» (Київ, Україна)
- Льбін Валерій Юрійович - доктор економічних наук, професор (Київ, Україна)
- Ляна Анастасія Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління і адміністрування Національного торговельно-економічного університету (Київ, Україна)
- Кардаш Оксана Любомирівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та економічної кібернетики Навчально-наукового інституту автоматики, кібернетики та обчислювальної техніки Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне, Україна)
- Квасніков Володимир Павлович – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри комп'ютеризованих електротехнічних систем та технологій Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- Коваленко Валентин Васильович - доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник сектору авторського права та суміжних прав лабораторії авторського права та інформаційних технологій Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (Київ, Україна)

- Радзівіл Т.А., Бай Ю.М., Хишко О.В.** 787
КЕЙС-ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ІНСТРУМЕНТАЛІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Рожкова М.Г.** 797
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ
- Росенко Д.О.** 807
ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ НА ВІДНОВЛЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ
- Руденко А.В.** 816
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З ГЕОГРАФІЇ
- Савенко Л.П.** 826
ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»
- Силадій І.М., Кучай Т.П., Дутка Г.Я.** 838
ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ
- Смолянко Ю.М., Гарус К.М.** 844
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ КАЗОК
- Спольська О.В., Ванюга Л.С., Небесна Ю.В.** 856
ТРЕНІНГИ З АКТОРСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КЛАСИЧНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ
- Сухопара І.Г., Згонник В.А.** 866
ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ГРИ У ВИВЧЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ
- Ткачова Н.О., Лимаренко О.А.** 878
МІЖКУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ БАКАЛАВРА ФІЛОЛОГІЇ: ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ
- Хон К.Ю.** 886
ВПРОВАДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ПІДХОДУ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

УДК 373.3.016:[3+94]:394.3

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-12\(40\)-866-877](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-12(40)-866-877)

Сухопара Ірина Геннадіївна кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, тел.: (044) 295-59-35, <https://orcid.org/0000-0001-6330-7825>

Згонник Валерія Анатоліївна магістрант факультету педагогічної освіти, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, тел.: (044) 295-59-35

ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ГРИ У ВИВЧЕННІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. Для вирішення завдань громадянської освіти в початковій школі вивчається громадянська та історична освітня галузь, метою якої є формування громадянської компетентності, власної ідентичності, ознайомлення з минулим і сучасним, активної громадянської позиції на засадах демократії, набуття соціального досвіду. Народна гра, як унікальний феномен загальнолюдської культури, що відображає традиції, обряди, звичаї, побут, працю, розваги, уявлення про цінності народу, ставлення до людини, родини, Батьківщини є доцільним інструментом вивчення громадянської та історичної освітньої галузі. Потенційні можливості народної гри у вивчення громадянської та історичної освітньої галузі полягають в: ознайомленні з традиціями, звичаями, побутом, працею, розвагами, культурою українського народу за допомогою ігор історичної, соціальної, побутової спрямованості, обрядових і звичаєвих ігор; формуванні ціннісних орієнтирів молодших школярів, які відображені в народних іграх; набутті соціального досвіду, який представлений в яскравих сюжетах, ігрових діях хороводних, рухливих, обрядових, звичаєвих ігор; збагаченні емоційного досвіду, розвитку емоційного інтелекту, емоційному розвантаженні молодших школярів через залученість, активну участь в іграх; реалізації себе та відчутті причетності до спільних дій, спільноти, що сприяє розвитку власної ідентичності. Під час організації українських народних ігор в початковій школі важливо звертати увагу на чинники: впровадження різних видів народних ігор у певній системі, яка відповідає завданням вивчення освітньої галузі, освітнім потребам молодших школярів; дотримання певної методики проведення народних ігор; оновлення, ускладнення завдань для народних ігор для вияву активності, ініціативності, самостійності для вирішення ігрової проблеми.

Ключові слова: гра, народна гра, українська народна гра, громадянська та історична освітня галузь, громадянська компетентність, початкова школа.

Sukhopara Iryna Gennadiyevna PhD in Pedagogic sciences, Senior Lecturer at the Department of Elementary Education, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, tel.: (044) 295-59-35, <https://orcid.org/0000-0001-6330-7825>

Zghonnyk Valeria Anatoliivna graduate student, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv, tel.: (044) 295-59-35

POTENTIAL OF UKRAINIAN FOLK GAME IN THE STUDY OF CIVIC AND HISTORICAL EDUCATIONAL FIELD IN PRIMARY SCHOOL

Abstract. To solve the tasks of civic education, the civic and historical educational field is studied in elementary school, the purpose of which is to form civic competence, one's own identity, familiarization with the past and present, an active civic position on the principles of democracy, and the acquisition of social experience. Folk dance, as a unique phenomenon of universal human culture, reflecting traditions, rituals, customs, everyday life, work, entertainment, ideas about the values of the people, attitude towards man, family, and homeland, is an appropriate tool for studying civic and historical educational fields. The potential possibilities of folk games in studying civic and historical educational fields are: familiarization with the traditions, customs, life, work, entertainment, and culture of the Ukrainian people through games of historical, social, and everyday orientation, ritual and customary games; formation of value orientations of younger schoolchildren, which are reflected in folk games; acquisition of social experience, which is presented in vivid plots, game actions of round dances, mobile, ritual, and customary games; enrichment of emotional experience, development of emotional intelligence, emotional relief of younger schoolchildren through involvement, active participation in games; self-realization and a sense of involvement in joint actions, community, which contributes to the development of one's own identity. When organizing Ukrainian folk games in elementary school, it is important to pay attention to the following factors: the introduction of various types of folk games in a certain system that meets the objectives of studying the educational field and the educational needs of younger schoolchildren; adherence to a certain methodology for conducting folk games; updating and complicating tasks for folk games to demonstrate activity, initiative, and independence in solving the game problem.

Keywords: game, folk game, Ukrainian folk game, civic and historical educational field, civic competence, primary school.

Постановка проблеми. Сучасна геополітична, соціокультурна ситуація в Україні, що викликані російською агресією, вторгненням, військовими

діями, інформаційною війною створюють нові виклики для громадянського суспільства і освіти. Громадянська та історична освіта набуває значущості щодо формування національних цінностей, історичної правди, національної свідомості, патріотичних почуттів, відповідальності за свою країну. Виховання активного громадянина України відбувається вже в початковій ланці освіти, де впроваджено вивчення громадянської та історичної освітньої галузі, метою якої є формування громадянської компетентності, власної ідентичності, ознайомлення з минулим і сучасним, активної громадянської позиції на засадах демократії, набуття соціального досвіду. Значний потенціал для вирішення цих завдань має гра, яка відповідає природнім, пізнавальним, соціальним, емоційним потребам здобувачів початкової освіти. Народна гра вирізняється з поміж інших безпосередньою спрямованістю на ознайомлення з народними традиціями, звичаями, обрядами, пізнання культури українського народу, формування національних цінностей в зрозумілій і доступній для дітей молодшого шкільного віку формі. Актуальною постає проблема розкриття можливостей народної гри, особливостей її впровадження, оптимального вибору, що допоможе зробити вивчення громадянської та історичної освітньої галузі пізнавальним, захоплюючим, емоційним процесом в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні питання громадянської освіти, формування національної свідомості, громадянськості, впливу народознавчих основ на формування громадянської компетентності розкриті в дослідженнях Г. Ващенко, К. Журби, О. Киричука, В. Киричок, В. Кременя, В. Оржеховської, О. Пометун, С. Русової, Т. Ремех, О. Сухомлинської, К. Чорної та інших. Педагогічні та методичні аспекти вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в межах інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у початковій школі представлені в роботах Н. Бахмат, Н. Бібік, Т. Воронцової, Т. Гарачук, Т. Гільберг, М. Єпіхіної, О. Кравчук, В. Пономаренко, С. Тарнавської та інших. Специфіка впровадження гри в освітній процес початкової школи досить ґрунтовно висвітлена в напрацюваннях О. Булигіної, Р. Буяк, С. Гриценко, Н. Кудикіної, О. Любченко, О. Савченко, проте автори переважно акцентують увагу на дидактичній грі. На роль народної гри у вихованні дітей звертали увагу філософи та педагоги Г. Ващенко, М. Грушевський, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга, І. Яковенко тощо. Народна гра стала предметом вивчення дослідників О. Богинич, В. Верховинця, О. Воропая, В. Кузя, Г. Долженок, Є. Приступи, І. Руснак, В. Скуратівського, А. Цьося, М. Чумарної та інших. Окремі аспекти впровадження народної гри на уроках фізичної культури (Т. Гриців, Н. Загоруйко, С. Мудрик, О. Непша, Г. Суханова, В. Ушаков, Ю. Цюпак), музики (Т. Романова, Т. Турчин, М. Човрій), читання (С. Луців, Г. Філь) свідчать про інтерес науковців і практиків до проблеми. Проте, недостатньо розкриті можливості народної гри, особливості її впровадження під час вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі.

Мета статті – дослідження та обґрунтування потенційних можливостей та особливостей впровадження народних ігор для вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах завданням громадянської освіти є підготовка підростаючого покоління до активної участі в житті суспільства, становлення громадянських цінностей, формування громадянської компетентності, усвідомлення належності до українського народу, внутрішня потреба і готовність відстоювати і захищати інтереси України, реалізація особистісного потенціалу на благо зміцнення своєї Батьківщини. У процесі вирішення завдань громадянської освіти важливим є період молодшого шкільного віку, коли формуються ціннісні орієнтири, любов до рідного краю, України, інтерес до пізнання минулого. В початковій школі для реалізації завдань громадянського навчання і виховання запроваджена для вивчення освітня галузь – громадянська та історична. Метою її вивчення є формування громадянської, соціальної компетентності, власної ідентичності, осмислення зв'язків між минулим і сучасними життям, активної громадянської позиції на засадах демократії, поваги до прав і свобод людини, толерантного ставлення до оточуючих, набуття досвіду життя в соціумі [1].

В ході вивчення громадянської та історичної освітньої галузі учні початкової школи здобувають знання про минуле і сучасне своєї родини, громади, Батьківщини, важливі пам'ятні для себе і України події, встановлюють зв'язок між подіями і діяльністю людей, набувають вмінь орієнтуватися в історичному часі та соціальному просторі, знаходити, пояснювати, критично оцінювати, узагальнювати інформацію про історичні факти, події, видатних осіб, розвивають почуття власної гідності, усвідомлення своєї належності до родини, місцевої та шкільної громад, українського народу, ознайомлюються з загальнолюдськими, національними, демократичними ціннісними орієнтирами, оволодівають вміннями поведінки, конструктивної взаємодії в школі, сім'ї, громадських місцях, виявляють активність у житті шкільної спільноти, місцевої громади, збагачують емоційно-чуттєвий досвід.

Можна визначити такі особливості вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі, які узгоджуються з завданнями та результатами навчання, віковими особливостями, освітніми потребами здобувачів початкової освіти:

вивчення громадянської та історичної освітньої галузі може відбуватися під час уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ», «Мистецтво», мови та читання, математики, інформатики, фізкультури;

формування громадянської компетентності потребує оволодіння практичними навичками, способами поведінки, взаємодії, спілкування, що передбачає перевагу практичних форм організації навчання (ситуації, ігри, екскурсії, експедиції, інсценізації, вправи, проекти);

ознайомлення з минулим і сучасними своєї родини, місцевої громади, Батьківщини, людства, встановлення зв'язків, між подіями і діяльністю людей, розуміння змісту пам'ятних для себе та для громадян України подій має відбуватися в доступній, зрозумілій для молодших школярів формі (знайомство з народними казками, легендами, піснями, іграми, традиціями; екскурсії, експедиції, відвідування музеїв, пам'яток історії, архітектури, мистецтва; сучасні цифрові інструменти для візуалізації інформації; емоційність сприймання, подачі інформації);

формування ціннісних орієнтирів, ціннісного ставлення до себе, до інших, до Батьківщини, розвиток почуття власної гідності, усвідомлення своєї належності до родини, місцевої та шкільної громад, українського народу, поваги до прав і свобод інших людей, культурного розмаїття відбувається в процесі залучення учнів до практичної діяльності (ігрова, проєктна, дослідницька, волонтерська, благодійна), яка допомагає реалізувати свої здібності, можливості, потреби;

набуття соціального досвіду, оволодіння правилами поведінки, конструктивної взаємодії, спілкування в школі, сім'ї, громадських місцях відбувається шляхом залучення, вправлення в життєвих ситуаціях, залучення школярів до активності в житті шкільної спільноти, місцевої громади (ситуації, сюжетно-рольові, ділові ігри, проєкти, допомога іншими);

збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, як сукупності уявлень, знань, умінь, навичок в емоційній сфері, що визначають систему ставлень і цінностей, успішність в соціумі відбувається через створення психологічно-комфортної атмосфери, емоційного змісту і подачі матеріалу, що вивчається, вправ, ігор для вираження, розуміння, керування власними емоціями та розуміння емоційних станів інших;

самостійне оволодіння знаннями, формування дослідницьких умінь у пошуковій, пізнавальній діяльності, вивченні доступних історичних джерел, опрацюванні інформації, представленні власних суджень.

Вважаємо, що однією з ефективних форм вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі є гра, яка відповідає природнім та освітнім потребам молодших школярів. Гра як форма, метод, засіб навчання розглядалася вченими психології, педагогіки, соціології, філософії, які доводять доцільність її впровадження, відповідність віковим потребам учнів, важливість для оволодіння суспільними досвідом людства, формування цінностей, набуття практичних навичок. Гра тлумачиться: філософами як «форма вільного самовиявлення людини, котра передбачає реальну відкритість світу можливого й розгортається як імпровізація, змагання або вистава, репрезентація певних ситуацій, смислів, стану речей [2, С. 129]» (К. Сігов); психологами як «діяльність, якою суб'єкт займається заради неї самої, заради задоволення, що з нею пов'язане, без урахування серйозних

цілей та завдань [3, С. 41]» (Е. Крайніков)]; педагогами як «форма діяльності в умовних ситуаціях, яка спрямована на відтворення та засвоєння суспільного досвіду, який зафіксовано у соціально закріплених способах здійснення предметних дій, у предметах науки і культури [4, С. 139]» (Н. Кудикіна)]; «форма вільного самовияву людини, яка передбачає реальну відкритість світові можливого й розгортається або у вигляді змагання, або у вигляді зображення (виконання, репрезентації) якихось ситуацій, смислів, станів [5, С. 73]» (С. Гончаренко); «вид діяльності, метою якого є задоволення потреб дитини в активності (як фізичної, так і розумової) [6, С. 205]» (П. Білоус, В. Шахов). Як бачимо з визначення поняття, гра спрямована на засвоєння суспільного досвіду, відтворення норм людського життя, що збігається з завданнями вивчення громадянської та історичної освітньої галузі.

Погоджуємося з думкою О. Савченко, щодо оптимального використання гри в системі уроків: весь урок будується як сюжетно-рольова гра; гра, структурний елемент уроку; створення декількох структурних ігрових ситуацій під час уроку [7, С. 308]. Для вивчення громадянської та історичної освітньої галузі урок можна запропонувати такі варіанти:

- 1) урок як гра – урок-подорож, урок-казка, урок-панорама, урок-вистава, урок-аукціон, урок-вікторина, урок-конкурс, урок-турнір, урок-квест, урок-веб-квест, урок-«кусний журнал», урок-експедиція, урок-дослідження;
- 2) урок з елементами гри – пропонуються рольові, сюжетні, драматичні, рухливі, ділові, народні, дидактичні, комп'ютерні, настільні ігри;
- 3) урок з ігровими ситуаціями – персонажі українських народних казок, легенд, історичні особи, які розповідають, пропонують запитання для обговорення, завдання для виконання, діляться мудрістю.

Значний виховний, розвивальний, соціальний потенціал для вивчення громадянської та історичної освітньої галузі має народна гра, як унікальний феномен загальнолюдської культури, що відображає традиції, обряди, звичаї, побут, працю, розваги, уявлення про цінності народу, ставлення до людини, родини, Батьківщини. Ці ігри створені народом, відображають життя певної епохи кожного конкретного етносу, його культурний код, ціннісні орієнтири, мудрість, таємниці народу. Погоджуємося з думкою М. Саїнчука, який визначає унікальність народної гри в тому, що в ній «закладено культурний код, який зберігає знання, досвід і навіть таємниці народу [8, С. 14]».

В науковій літературі подається розуміння народної гри в широкому розуміння як «відтворення у формі ігрової дії (гри) важливих подій, знакових або вихових сторінок життя народу, трагічних моментів чи радісних звершень і перемог із метою згадати й віддати їм данину як таким, що сприяли становленню світогляду, менталітету, гартуванню цілого народу» і в узькому розуміння як «процес, у якому необов'язкова (відсутня, вихолощена) поправка (урахування) на вірування, ритуал, міф тощо, а вся подія (дійство) ґрунтується у дітей (молоді, дорослих) попередніх поколінь [8, С. 15]».

Дослідження вчених М. Грушевського, І. Огієнка, Н. Саїнчука, В. Скуратівського, В. Стельмаховича переконують, що народна гра – історичний продукт, який представляє культурну нематеріальну спадщину народу, яка передається з покоління в покоління, має свою унікальність, ментальність, зберігає пам'ять народу. Педагоги доводять, що народна гра – засіб народної педагогіки, вид захоплюючої, природною для дітей діяльності, метод навчання, спосіб взаємодії, що відображає історію народу. Значення української народної гри в пізнанні себе і світу як мистецтва влучно відмітив український письменник В. Довжик: «Та й хитра ж штука, оця народна гра! Ви думали – такі собі пустощі, коли робити нема чого, то в креймахи грають, аби збавити час, а вона, ота забавка, – мистецтво. А вона має свій погляд на людину, батьківщину, добро, уявлення про тебе і світ. Бо мистецтво – це метод пізнання себе і світу, а гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народні знання, а нас з вами, наш національний характер [9]».

Багато тисячолітня історія українського народу відображена в українських народних іграх, які зберігалися, передавалися, перевірялися, шліфувалися досвідом багатьох поколінь, зображають традиції, звичаї, побут, уявлення про світ, несуть культурний код, розкривають ментальність, ідентичність, самобутність українців, містять гумор, жарти, запал. Корені народних ігор сягають ще язичницьких часів, коли був міцний зв'язок наших предків із природою, їх світогляд визначався вірою в силу природи, вони шанували богів, що правлять світом, сприяють добру і щастю. Українські народні ігри виникли з традиціями святкування стародавніх народних свят, що відображали хліборобські обряди, пов'язані з землеробською справою. Таку думку наводить Іван Огієнко: «Усі свята були пов'язані однією спільною ідеєю: пошанування сонця й соняшних богів, боротьба літа із зимою, тепла з холодом, а це є те, що становить основу хліборобства [10, С. 265]». Свідченням таких обрядів є веснянки, гаївки, якими зустрічали весну; купальські хороводи, забави, що знаменувало поворот Сонця з літа на осінь. Пізніше з'явилися релігійні свята й традиції їх святкування, що представляло ігрове дійство з піснями, танцями, колядки, щедрівки на Різдво, Великдень. Ігри народжувалися в середовищі простого народу і відображали їх побут, слугували школою для навчання дітей першим елементам грамотності (скоромовки, загадки, лічилки, заклички, забавлянки, жарти), правилам співжиття. Істориками досліджено, що в давнину дорослі не навчали спеціально дітей іграм і розвагам, не керували їх грою. Молодші навчались, граючись разом із дорослими членами родини, запам'ятовували пісні, лічилки, мирилки, рухи, привчалися самостійно вести гру, розподіляти ролі, обирати ведучих.

Особливу цінність українська народна гра представляє для вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі, оскільки виступає інструментом, який допомагає реалізувати завдання вивчення

освітньої галузі, відповідає природним, освітнім потребам молодших школярів, є захоплюючою, активною діяльністю. Розкриємо потенційні можливості народної гри у вивчення громадянської та історичної освітньої галузі.

Ознайомлення з традиціями, звичаями, побутом, працею, розвагами, культурою українського народу. Українська народна гра, як віддзеркалення соціального побуту українців, дає можливість молодшим школярам познайомитися з минулим України, традиціями, звичаями, побутом, працею, розвагами, культурою українського народу в давнину в активній діяльності, що викликає інтерес, емоції, захоплює, розважає. З цією метою доцільними будуть ігри історичної та соціальної спрямованості, які відображають характер певної епохи («Король», «У короля», «У відьми», «Воротарчик», «Пускайте нас», «Нема пана дома», «Кружок», «Дзвін», «Прослужив я в пана рік»). Для участі в грі учням потрібно розподілити ролі, зрозуміти сутність дій пана, короля, царя, царівни, які вже їм відомі з казок, фільмів, вжитися в роль, передати мову, міміку, інтонації, емоції, дії персонажів. В цих іграх трапляються архаїзми, значення яких доцільно пояснити учням наперед. Важливо перед початком гри познайомити школярів з історією її виникнення. Так гра «Кривий танець» за легендою виникла в ті часи, коли на наші землі нападали татари, вбивали, забирали людей в полон. Батьки наказували дітям остерігатися ворога, в разі небезпеки заплутувати свої сліди аби чужинці не знайшли дороги до поселення. Цього періоду історії стосуються також ігри «Колесо», «Щітка», які відтворюють втечу дівчат з полону. Часи княжої доби на Україні збереглися в народній грі «Володар».

Ігри побутової спрямованості відображають буденне життя людей («Жили у бабусі...», «Ой сусіди, сусідоньки», «Здрастуй, сусіде», «Куй-куй, ковалі...», «Як було у баби...»), знайомлять з сюжетами сімейного життя українців, нормами стосунків в родині, побуті («Батько», «Батько й діти», «Горщечки», «Гладушки», «Сімейка», «Петрушка»), передають жарти, гумор («Ледачий Гриць»).

Обрядові та звичаєві ігри повідомляють про традиції українського народу, що пов'язані з календарними святами, допомагають учням зрозуміти обряди, які існували з початком жнив, косовицею, калитою («Горошок», «Огірочки», «Гарбуз», «Жнива», «А ми просо сіяли»), свята Благовіщення («Подояночка», «Розлилися води»), Великодня («Великодній дзвін»), Івана Купала («Горюдуб», «Панас»), Різдва, Нового року («Коза», «Меланка», «Морозенко»), Масляна («Колодка») тощо.

Ігри, що відображають трудові процеси українців – землеробство, хліборобство, тваринництво, мисливство, рибальство, ковальство, прядіння, ткання, допоможуть познайомитися з важкою працею, механізмом створення продуктів діяльності людей в давнину, порівняти з процесами сучасності. В таких іграх, хороводах імітувалися рухи, які зображували засівання поля,

збирання врожаю, обмолот зерна («Просо», «Мак», «Огірочки», «Грушка», «Льон», «Горошок», «Гарбуз», «Гуси», «Коваль»). Такі сюжети розширюють уявлення молодших школярів про минуле життя народу, його побут, традиції, працю і розваги, взаємини українців, що сприяє освоєнню культурної спадщини української держави. Важливо перед початком таких ігор знайомити молодших школярів з предметами побуту, ігровими атрибутами, що застосовуються в грі, показувати і пояснювати як ними користувалися в давнину.

Формування ціннісних орієнтирів молодших школярів. Українська народна гра віддзеркалює загальнолюдські, національні, демократичні цінності українського народу. В грі закодована мудрість, життєві принципи, уявлення про взаємодопомогу, чесність, справедливість, гідність, сміливість, кмітливість, винахідливість, толерантність, щирість, працьовитість, доброту, прагнення до свободи, незалежності, любов до Батьківщини, патріотизм, що були визначальними для українців. Ігрові дії, яскраві образи, сюжети, історичні події, національні костюми, атрибути гри викликають враження, збуджують почуття, що є основою для привласнення ціннісних орієнтирів молодшими школярами. Практичні ситуації, що представляються в іграх пояснюють, переконують у правильності обраних цінностей, сприяють розумінню їх важливості в житті.

Ігри історичної та соціальної спрямованості, звичаєві, обрядові відображають світогляд народу і сприяють вихованню шанобливого ставлення до національної культури, до Батьківщини, до збереження історії, традицій українського народу. Водночас у здобувачів освіти розвивається почуття власної гідності, усвідомлення своєї належності до родини, громади, рідної країни.

Набуття соціального досвіду молодшими школярами. Українські народні ігри сприяють передачі накопиченого попередніми поколіннями досвіду і допомагають здобувачам початкової освіти набути власний соціальний досвід. Сюжети українських народних ігор, які знайомлять з побутом, традиціями, звичаями, правилами поведінки народу, образні ігрові дії, що відтворюють взаємини українців у сім'ї, громаді, праці, розвагах, побуті українців допомагають засвоїти норми поведінки, закріпити їх в практичних ігрових діях. Таким чином молодші школярі знайомляться з досвідом предків, відтворюють накопичений народом досвід, набувають власний соціальний досвід.

Сюжетні, драматизовані, хороводні, рухливі, обрядові, звичаєві ігри передбачають взаємодію, спілкування учасників, дотримання правил гри, вияв допомоги, підтримки. Українські народні ігри потребують встановлення міжособистісних стосунків, оскільки під час гри молодшим школярам потрібно визначати і розподіляти ролі, виконувати різні ролі, перебувати в

різних образах, разом обговорювати сюжет, здійснювати задум гри, координувати ігрові дії, допомагати один одному, домовлятися, йти на поступки, виявляти лідерство.

Українські народні ігри, які характеризуються внутрішнім багатством змісту допомагають учням виявляти активність, ініціативність, самостійність, креативність у виборі способу вирішення практичних задач, знаходити вихід із критичних ситуацій, швидко реагувати на події, приймати рішення, втілювати їх, робити висновки. Вчителю початкових класів важливо пояснити суть народної гри, правила, зацікавити школярів сюжетом і надати право самостійно грати, приймати рішення, що спонукатиме до активності, відповідальності, творчості. Рухливі ігри потребують виконання певних обов'язків, що виховує відповідальність, подолання труднощів, перешкод, що вимагає від школярів рішучості, наполегливості в досягненні мети, віри в свої сили, витримки.

Збагачення емоційного досвіду, розвиток емоційного інтелекту, емоційне розвантаження молодших школярів. Українська народна гра захоплює самим процесом, дійством, викликає емоції збудження, здивування, радості, захвату, оптимізму, цікавості, що активізує, розвиває емоційну сферу молодших школярів. Емоційний досвід дитини збагачується емоційними реакціями на події, рішення, що приймаються в ході гри, результат гри, викликає емоції задоволення, впевненості, захвату або засмучення, невдоволення, розчарування, що вчить проживати весь спектр емоцій, розуміти як реагувати, керувати власним емоційним станом, як стримувати негативні емоції (гнів, образа, злість, заздрість), як адекватно виявляти позитивні емоції.

Під час гри учням потрібно розуміти емоції інших учасників, враховувати їх емоційний стан, підтримувати, надихати або стримувати від проявів негативу, від чого може залежати успіх гри і власна перемога. Азарт, захват, нестриманість емоцій, які виникають під час гри вчать розпізнавати і розуміти емоції однокласників, керувати власними емоціями, що сприяє розвитку емоційного інтелекту.

Народні ігри допомагають зняти емоційну, фізичну напругу, що може виникати під час уроку, несуть позитивний заряд енергії, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Жартівливі ігри позитивно впливають на настрій учнів, що допомагає зробити освітній процес комфортним для школярів.

Реалізація себе та відчуття причетності до спільних дій, спільноти. Народна гра допомагає виявити власні сильні і слабкі сторони учнів, сприяє розвитку індивідуальності, унікальності, неповторності кожного, дає можливість для вияву активності, самостійності, власної ідентичності молодших школярів. В той же час у грі учні розуміють важливість спільних дій, об'єднання зусиль кожного для досягнення результату, що підкреслює їх

належність до команди, спільноти класу. Таким чином формується власна ідентичність здобувачів початкової освіти і відчуття належності до спільноти класу.

Для організації українських народних ігор під час вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі доцільним буде врахування таких чинників:

впровадження різних видів народних ігор у певній системі, яка відповідає завданням вивчення освітньої галузі, освітнім потребам молодших школярів;

дотримання певної методики проведення народних ігор, яка включає зацікавлення грою, пояснення історії, легенди, причин виникнення гри, ознайомлення з атрибутами народної гри, пояснення сюжету, правил гри, використання народних способів для розподілу ролей, самостійність ігрових дій, обмін враженнями після завершення гри;

оновлення, ускладнення завдань для народних ігор для вияву активності, ініціативності, самостійності для вирішення ігрової проблеми.

Висновки. Українська народна гра є невід’ємною складовою української історії, культури, яка передавалася з покоління в покоління, зберігаючи кращі національні традиції, які відображають ментальність, ідентичність, мудрість українського народу. Народна гра є унікальним інструментом вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі, оскільки відповідає завданням вивчення освітньої галузі, віковим і освітнім потребам молодших школярів. Потенціал українських народних ігор для вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі полягає в ознайомленні з традиціями, звичаями, побутом, працею, розвагами, культурою українського народу; формуванні ціннісних орієнтирів; набутті соціального досвіду; збагаченні емоційного досвіду; реалізації себе і відчутті приналежності до спільних дій, спільноти.

Перспективи подальших наукових досліджень вбачаємо в розробці дидактичних і методичних матеріалів для впровадження українських народних ігор під час вивчення громадянської та історичної освітньої галузі в початковій школі.

Література:

1. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. №87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2021).
2. Сігов К. Гра. *Філософський енциклопедичний словник*. Довідкове видання / за ред. В. І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. С. 41.
3. Крайніков Е. В. Психологія розвитку: Словник-довідник. Київ: Арістей, 2004. 260 с.
4. Кудикіна Н. В. Гра. *Енциклопедія освіти* / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С.139–140.

5. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
6. Білоус П. Д., Шахов В. І. Дитяча гра як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія.* 2020. № 62. С. 204–209.
7. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. Київ: Генеза, 2002. 368 с.
8. Саїнчук Микола. Народна гра як презентант традицій і репрезентант культурного коду. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві.* 2016. № 1 (33). С. 12–16.
9. Літала сорока по зеленім гаю»: дитячі та молодіжні українські народні ігри / упорядник, прим. Г. В. Довженок. Київ: Молодь, 1990. 157 с.
10. Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу: монографія. Вид. друге. Київ: АТ «Обереги», 1994. 424 с.

References:

1. Derzhavny`j standart pochatkovoyi osvity` [State standard of primary education] (2018, February 21) Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 21 lyutogo 2018 r. #87 Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
2. Sihov, K. (2002). Hra [Game]. *Filosofskiyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical Encyclopedic Dictionary]* V. I. Shynkaruk (Eds.). (p.129). Kyiv: Abrys [in Ukrainian].
3. Krainikov, E.V. (2004.) *Psykhohihiia rozvytku [Developmental psychology]*. Kyiv: Aristei [in Ukrainian].
4. Kudykina, N. V. (2008). Hra [Game]. *Encyclopedia of Education.* V. H. Kremen (Eds.), (pp. 139–140). Kyiv: Yurinkom Inter., [in Ukrainian].
5. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
6. Bilous, P.D., & Shakhov, V.I. (2020). Dytiacha hra yak psykhologo-pedahohichna problema [Children's play as a psychological and pedagogical problem]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: pedahohika i psykhohihiia*, 62, 204–209 [in Ukrainian].
7. Savchenko, O.Ia. (2002). *Dydaktyka pochatkovoї shkoly [Elementary school didactics]*. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
8. Sainchuk, M. (2016). Narodna hra yak prezentant tradytsii i reprezentant kulturnoho kodu. [Folk dance as a representative of traditions and a representative of the cultural code] *Fizychne vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspilstvi*, 1 (33), 12-16 [in Ukrainian].
9. Dovzhenok, H.V. (Eds.). (1990). *Litala soroka po zelenim haiu [A magpie flew through the green grove]*. Kyiv: Molod [in Ukrainian].
10. Ilarion (1994). *Dokhrystyianski viruvannia ukrainskoho narodu [Pre-Christian beliefs of the Ukrainian people]*. Kyiv: АТ «Oberehy» [in Ukrainian].